

Armin KRŽALIĆ¹

Uspješno upravljanje u rješavanju problema malog i lakog naoružanja-doprinos Bosne i Hercegovine u izgradnji sigurnosti i stabilnosti u jugoistočnoj Evropi

---

Uvod

Akumulacija ilegalnog lakog naoružanja na globalnom planu u proteklom desetljeću doprinjela je ogromnim ljudskim patnjama. Bez odgovarajućeg razoružanja, koje obuhvata i sakupljanje lakog naoružanja po stambenim jedinicama i uskladištenje oružja u državnom vlasništvu na zaštićenim lokacijama, nemoguće je održati programe za rehabilitaciju koji se provode na državnom nivou. Kriminalitet i nasilje, koji iz tog proizilaze, imaju katastrofalne posljedice na sposobnost svake zemlje da provede razvojni program. Na vitalnu infrastrukturu, koja je neophodna za razvojne projekte, negativno utječe stanje nesigurnosti izazvano nezakonitim posjedovanjem naoružanja. Zemlje također moraju dodjeljivati i veliki dio svojih ionako ograničenih sredstava u svrhu provođenja sigurnosnih mjera, čime smanjuju iznos sredstava za razvoj.

Sve ove posljedice predstavljaju temeljne prepreke održivom ljudskom razvoju. Ipak, na osnovu dosadšnjeg iskustva moguće je zaustaviti dinamiku rasta nesigurnosti kroz povezane pristupe, istovremeno usmjerene na rapoloživost naoružanja, opće znanje o opasnosti posjedovanja oružja, kao i na kapacitet zemlje da se nosi sa ovim problemom.

---

¹ Centar za sigurnosne studije BiH

Ne samo da ovo naoružanje predstavlja očiglednu prijetnju ljudskim životima, nego i prekomjerne količine naoružanja u zemlji predstavljaju bitan izvor nesigurnosti. Ono se sve više koristi u kriminalnim radnjama, dok njegova proliferacija stoji na putu izgradnje sigurnog društva. U ovom kontekstu, a u cilju izgradnje stabilnog društva američki eksperti Edward Laurence i William Godnick, prave razliku između dvije faze razoružanja.²

Prvu fazu oni nazivaju fazom «razoružanja po naređenju». To je nastojanje da se prikupi vatreno oružje koje je korišteno u ratu odmah nakon njegova završetka. Ovu fazu naša zemlja je uspješno prošla. Drugu fazu Laurence i Godnick nazivaju «dobrovoljnom predajom naoružanja». Ova faza počinje nakon završetka rata. Osobe koje posjeduju naoružanje nisu ga spremne predati ukoliko su nezadovoljne sa onim što im je mir donio ili su skeptični u vezi za njegovom dužinom trajanja. Razoružanje se više ne može postići «naređenjem». Njegov uspjeh zavisi od širokog dijapazona faktora. Kritičnu varijablu vjerovatno predstavlja mjera u kojoj osobe koje još uvijek posjeduju naoružanje vjeruju da ga trebaju kod sebe zadržati. Sve dok se takva potreba djelotvorno ne smanji, projekat dobrovoljne predaje naoružanja će gotovo sigurno propasti.

Malo oružje i lako naoružanje

Postoje razne definicije lakog naoružanja, s tim što je još uvijek potrebno postići međunarodni konsenzus o korektnoj definiciji. U Standardima za razoružanje na mikro nivou u jugoistočnoj Europi ovaj termin definisan je kao svo ubojito konvencionalno naoružanje koje može nositi osoba koja učestvuje u vojnim operacijama ili prenositi lakim vozilom i koje ne zahtjeva znatnu logistiku i održavanje. U lično naoružanje spadaju revolveri, automatski pištolji, puške karabini, poluatomatske puške, bacači raketa, ručni protivavionski i protivtenkovski mitraljezi, bestrzajni mitraljezi, ručni

---

² Laurence Edward i Godnick William: Sakupljanje oružja u Centralnoj Americi, El Salvador i Guatemala- kod Faltasa i Di Chiaro III Postupanje sa ostacima rata: Mikro razoružanje kao element izgradnje mira, Baden-Baden, Nomus Verlag 2001.

bacači protivtenkovskih raketa i raketni sistemi, prenosivi bacači protivavionskih raketnih sistema i minobacači ispod 100mm. Municija i eksplozivna sredstva za lično i lako naoružanje također su obuhvaćeni pojmom «lako naoružanje». Tu spadaju meci za lično naoružanje, granate i rakete za lako naoružanje, protivpješadijske i protivavionske granate, kopnene mine, eksplozivi, prenosivi kontejneri sa raketama ili granate za jednokratne protivavionske i protivtenkovske sisteme. Zajednička alternativa definiciji SEESAC-a je definicija iz izvještaja UN-ovog odbora stručnjaka iz 1997. godine prema kojoj lako naoružanje podrazumjeva oružje kalibra ispod 100 mm, dok je lično oružje oružje namijenjeno za ličnu upotrebu, a lako oružje je oružje namijenjeno za upotrebu od strane nekoliko osoba koje djeluju kao posada.³ Malo oružje i lako naoružanje⁴ (u međunarodnoj komunikaciji čest akronim SALW- Small Arms and Light Weapon) bez sumnje predstavlja glavni instrument za masovna ubijanja i stradanja civila.

Od 49 značajnijih konflikata u svijetu 90-tih godina, 47 ratova je vođeno malim i lakim naoružanjem. Od 4 miliona smrtnih slučajeva koji su posljedice ratova, 90% ubijenih su civili, a 80% stradali su žene i djeca, uglavnom žrtve zloupotrebe malog oružja i lakog naoružanja. Upotreba malog oružja i lakog naoružanja uzrokuje smrt preko pola miliona stanovnika godišnje, uključujući 300 hiljada žrtava u oružanim sukobima i preko 200 hiljada u formi samoubistava i ubistava.

Procjene pokazuju da u svijetu postoji preko 600 miliona malog oružja i lakog naoružanja (MOLN-a) ili jedan komad oružja na svakog 10

---

³ Paket podrške širenju svijesti o opasnostima od posjedovanja i zloupotrebe lakog naoružanja i alternativnim vidovima zaštite (SASP 2003), SEESAC, Beograd 2003. str. 88.

⁴ Pojam malog oružja i lakog naoružanja u sebi sadrži dva podpojma i to pojam malog oružja te pojam lakog naoružanja. Pod pojmom malo oružje podrazumjevaju se revolveri, pištolji i automatski pištolji, puške, karabini, puškomitraljezi, jurišne puške i laki mitraljezi i pripadajuća municija. Pod pojmom lako naoružanje podrazumjevaju se teški mitraljezi, ručni lanseri granata montorani ispod cijevi, prenosni i protivavionski topovi, bestrzajni topovi, minobacači kalibra ispod 81 mm, prenosni protivoklopni raketni sistemi i prenosni protivavionski sistemi i pripadajuća municija.

stanovnika naše planete. Od ove količine skoro 60% se nalazi u posjedu civila. Malo oružje i lako naoružanje destabilizira mnoge regione, potpomaže i produžava sukobe, spriječava programe pomoći, podriiva mirovne inicijative, povećava kršenje ljudskih prava, otežava razvoj i njeguje kulturu nasilja.

Vojni troškovi u svijetu iznose oko 900 milijardi dolara, dok se u isto vrijeme za poljoprivredne subvencije u svijetu izdvaja oko 350 milijardi dolara a sveukupna pomoć nerazvijenim zemljama je skromnih 50 milijardi dolara. Prema procjeni MUP-a devedest posto kriminalnih aktivnosti u BiH je počinjeno upotrebom ilegalnog oružja i naoružanja.

Aktivnosti na međunarodnom nivou

Transfer nelegalnog malog oružja i lakog naoružanja postao je značajan problem međunarodne zajednice, te tražio uspostavljanje strožije kontrole izvoza koje uključuju sigurnosnu, humanitarnu i razvojnu dimenziju.

Za razliku od nuklearnog, hemijskog i biološkog naoružanja ne postoje međunarodni sporazumi ili ostali zakonski instrumenti koji tretiraju problematiku malog oružja i lakog naoružanja.

Multilateralna saradnja u ovoj oblasti preduzela je značajnije korake u ovom smjeru nakon UN konferencije o nedozvoljenom prometu malog i lakog naoružanja u svim njegovim aspektima koja je održana jula 2001. godine u sjedištu UN-a u Njujorku. Zemlje učesnice su se dogovorile da usvoje Program akcije za prevenciju, borbu i iskorijenjavanje nelegalne trgovine MOLN-a u svim njegovim aspektima

Program akcije daje mandat UN-u, nacionalnim vladama, državama donatorima i NGO-ima da razviju i realizuju praktične projekte u svakoj kritičnoj oblasti nastojanja koji će voditi ka sprečavanju i smanjenju problema koji prate ovo oružje. Tu spadaju sveobuhvatne

nacionalne, regionalne i globalne strategije u područjima zakonodavstva, uništavanja viška neperspektivnog, zapljenjenog i na drugi način prikupljenog oružja.

Stanje malog oružja i lakog naoružanja i municije u BiH

Koncept sigurnosti koji se razvio u posljednjim godinama promjenio je smisao i značenje same riječi sigurnosti. Ona danas ima mnogo šire značenje i dotiče se ljudske i individualne sigurnosti, pa je kao takva od primarnog interesa za civilno društvo. U kontekstu ovih promjena u BiH su identifikovani prioriteti za ljudsku sigurnost među koje spadaju mine i malo oružje i lako naoružanje.

Zastrašujuće zvuči podatak da je u našoj zemlji nakon rata više ljudi stradalo zbog nepropisnog korišćenja malog oružja i naoružanja, nego što ih je stradalo od mina (približno oko 10 000 ljudi). Vodeća organizacija u BiH na polju borbe protiv MOLN-a je UNDP (Razvojni program Ujedinjenih Nacija) koji je u okviru svog Odjela za ljudsku sigurnost razvio i realizuje praktične projekte.

Rasprostranjenost i prisustvo velike količine MOLN-a u jugoistočnoj Europi je posljedica nedavnih ratova koji su vođeni na području bivše Jugoslavije.

UNDP-ova studija o malom oružju i lakom naoružanju koja je sprovedena u 2004. godini i koja je osnova za ocjenu stanja u ovoj oblasti pokazuje da 19% stanovništva BiH posjeduje oružje, a 16% njih drže ilegalno oružje. Pored civilnog posjedovanja MOLN-a značajan problem je višak naoružanja i municije u posjedu Oružanih snaga BiH. Studija UNDP-a pokazuje i višak od 370, 010 komada oružja i lakog naoružanja u posjedu Oružanih snaga BiH, i 35, 000 tona municije koje je identifikovano kao višak a za koju se zahtjeva delaboracija. Troškovi za uništavanje su veliki i iznose oko 20 miliona KM⁵.

---

⁵ UNDP-ova Studija daje procjenu troškova za uništavanje 35. 000 tona viška municije u iznosu od oko 20 miliona US\$, za period od 6, 5 do 7 godina. Troškovi delaboracije

Pravna regulativa za kontrolu malog oružja i lakog naoružanja

Zakonska praksa je adekvatno i na državnom nivou regulisala pitanje uvoza i izvoza oružja⁶ dok je regulativa vezana za civilno nabavljanje, promet i kontrolu MOLN-a regulirana zakonima entiteta i kantona što otežava uspješnu kontrolu. Zakon o izvozu i uvozu oružja i vojne opreme je prvi zakon na državnom nivou. Kao jedinstven zakon, sprovodi se u oba entiteta i na nižim nivoima vlasti.

Postoje operativne i druge potrebe za uspostavu centralne baze podataka za registrovano malo oružje i lako naoružanje u civilnom posjedu. Također, postoji potreba državnog zakona koji bi regulirao sigurno održavanje skladišta MOLN-a. To je potrebno kako bi se poboljšala opća sigurnost i spriječila krađa skladišta. Trenutno OS BiH primjenjuju standarde Stabilizacijskih snaga u BiH (EUFOR-a).

Programi akcije u BiH

Tokom implementacije projekata u 2004. , 2005. i početkom 2006. godine vlasti BiH su preuzimali značajan dio obaveza za borbu protiv MOLN-a i u partnerskom odnosu sa UNDP-om doprinjeli uspješnoj realizaciji istih.

Poboljšana je kontrola malog oružja i lakog naoružanja. Uspostavljen je BH Koordinacioni odbor za kontrolu malog oružja. Primarna uloga Koordinacionog odbora je «Planiranje, koordinacija, usmjeravanje i nadziranje cjelokupnih aktivnosti implementacije Strategije i akcionog plana s ciljem obezbjeđivanja sigurnijeg okruženja i kontrole malog oružja i lakog naoružanja u društvu.

---

po toni su oko 570 US\$, i zasnovani su na pretpostavci da municija ima rok upotrebe od 7 godina. Troškovi se mogu umanjiti za oko 13% prodajom prerađenog metala dobivenog postupkom delaboracije.

⁶ Parlamentarna skupština BiH usvojila je : Zakon o uvozu i izvozu oružja i vojne opreme (2003); Zakon o testiranju, otiskivanju i obilježavanju malog oružja i lakog naoružanja (2003) i Zakon o proizvodnji naoružanja i vojne opreme (2004).

UNDP je finansirao operacije uništavanja prikupljenog oružja u operacijama Žetva. (U zadnjih pet godina Stabilizacijske sange su uz pomoć domaćih vlasti u akcijama Žetve i Interne žetve prikupile preko 40, 000 komada malog oružja koje je uništeno). Od oktobra 2004. godine do danas uništeno je oko 93, 603 komada neperspektivnog MOLN-a, viška oružja u posjedu OS BiH. Uništeno je i preko 40 tona hemijskih komponenti (goriva) koje je bilo slabo uskladišteno i prijetilo svakodnevnoj eksploziji.

Kontrola procesa uništavanja sprovedena je pod nadzorom obezbjeđenim od strane UNDP-a u saradnji sa OSCE-om, CSS-om, EUFOR-om i entitetskim i državnim ministarstvima odbrane i vojske. Izgrađena je i usvojena Strategija i akcioni plan kontrole malog oružja i lakog naoružanja. Strategija i akcioni plan kontrole malog oružja i lakog naoružanja predstavlja temeljni dokument za provođenje humanitarnog i svakog drugog prikupljanja i uništavanja, prevencije borbe protiv ovog problema i iskorjenjivanja nelegalne trgovine malim oružjem i lakim naoružanjem u svim njenim aspektima. Očigledno je da što je manje lakog naoružanja u opticaju i što je strožija kontrola nad njegovom upotrebom, niže su stope nasilnih smrti.⁷

BiH je u ovom periodu ispunjavala svoje međunarodne obaveze vezane za OSCE-ov dokument o razmjeni informacija o MOLN-u i UN dokumentu Program akcije (PoA). U ovoj oblasti BiH je dostigla i europske standarde donošenjem Zakona o dvojnoj upotrebi proizvoda (vojne i civilne svrhe). Veoma pozitivne međunarodne ocjene je polučila i Odluka Ministarstva odbrane BiH o moratorijumu koji je uspostavio zabranu prodaje oružja od jula 2005. godine.

Ovakvim pristupom BiH predstavlja standarde u regiji po pitanju rješavanja problema MOLN-a i moratorijuma. Ova konstatacija navedena je od strane zvaničnika Pakta stabilnosti i navodi da je BiH primjer dobrog upravljanja u rješavanju problema MOLN-a.

---

⁷ Reiss, A. J. i Roth, J. A: Nasilje, razumjevanje i suzbijanje, Washington, DC: National Academy Press 1993.

Zaključna razmatranja

Vlasti BiH trebaju iskoristiti opredjeljenja UNDP-a BiH u rješavanju problema malog oružja i lakog naoružanja i bezrezervno zajednički nastaviti djelovati u slijedećim pravcima:

- nastaviti sa programima kampanja za podizanje svijesnosti o opasnosti MOLN-a
- nastaviti sa uništavanjem viška MOLN-a i municije OS BiH (Prema informacijama MO BiH u 2006. godini ovaj višak iznosi 130, 512 komada oružja)
- nastaviti i ubrzati proces uništavanja nestabilne municije
- poticati razoružavanje: dobrovoljna predaja oružja ŽETVA i Interna ŽETVA
- izgradnja pravne regulative na državnom nivou za kontrolu MOLN-a
- graditi sigurnost: država mora građanima obezbjediti sigurnost
- kontrola trgovine oružjem: kontrolisati i pratiti trgovinu oružjem

Ovakve ambiciozne ciljeve, moguće je postići ukoliko se dosljedno bude sprovodila Strategija i akcioni plan kontrole MOLN-a, koja je regulisala put ostvarivanja spomenutih ciljeva. Ovakvom implemenatcijom Strategije, BiH bi zadržala trend dobrog upravljanja i rješavanja problema MOLN-a i ostala vodeća zemlja u regionu po pitanju rješavanja problema MOLN-a.